

Ващук Дмитро
(Київ)

**ДОТРИМАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ІНСТИТУТУ «СТАРИНИ»
У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ
В ДОСТАТУТОВИЙ ПЕРІОД
(на прикладі земської служби)***

Формування сильної, боєздатної армії завжди вимагає від держави великих фінансових витрат. У Великому князівстві Литовському (далі. – ВКЛ) ця проблема вирішувалася таким чином: шляхта зобов'язувалася, в разі потреби, відбувати так звану земську (або військову) службу. Залежно від свого соціального становища (князь, боярин, зем'янин і т. п.) кожному члену шляхетського стану чітко визначалось, скільки і якого роду війська воїнів він повинен надати у великокнязівську армію у визначені господарською грамотою терміни. Таку статистичну інформацію можна отримати, зокрема, з Перепису війська ВКЛ 1528 р., в якому кількість воїнів розписувалася окремо по кожній землі, за винятком Київської¹. У цій публікації ми розглянемо військову службу з погляду декларованого принципу консервативної політики: *«старини не рухаємо, а новин не вводимо»*.

Незважаючи на постійно зростаючий інтерес в сучасній історіографії до історії ВКЛ, вичерпної відповіді на поставлене питання не має. Є лише окремі наукові праці з військової історії, в яких питання, пов'язані з функціонуванням інституту «старини», не розглядаються. В першу чергу відзначимо публікації Ю. Бохана². Досліджуючи озброєння війська ВКЛ в XIV–XVI ст., учений вивчав вплив зброї на формування категорій воїнів, специфіку визначення роду військ в

* Стаття підготовлена за фінансової підтримки American Council of Learned Societies

¹ Перепис Войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. 523. Кн. Публічных спраў 1 / Падрыхт. А.І. Груша, М.Ф. Спірыдонаў, М.А. Вайтовіч; НАН Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск, 2003.

² Бохан Ю. Узбраення войска ВКЛ другой паловы XIV – канца XVI ст. – Мінск, 2002.

XVI ст. і тому подібне. В іншій своїй публікації автор сконцентрував безпосередню увагу на характеристиці видів і типів зброї³. Розвитку української артилерії впродовж XIV–XV ст. присвячена монографія О. Мальченка⁴. Військове мистецтво українського козацького війська з кінця XV – до середини XVII ст. досліджував Б. Черкас⁵. Він також з'ясував роль українських хоругв в протистоянні армії ВКЛ з Кримським ханатом і Московським царством⁶. Організація польського війська в X–XVI ст. розглянута у монографії Т. Новака⁷. Окремі аспекти правової культури українського козацтва XVI–XVIII ст. висвітлив А. Гурбик, який відзначив домінування в його середовищі звичаєвого права: «козацьке право мало усний характер і не потребувало посилення на кодифіковане письмове джерело⁸». У той же час, у сучасній історіографії існують критичні дослідження з питання дотримання задекларованого принципу «консерватизму» в повсякденній практиці⁹. Тепер же звернемося безпосередньо до теми дослідження.

Функціонування земської (військової) служби регулювалося, як правило, законодавчими актами. На Київщині це зафіксовано в Ст. 23 уставної грамоти 1507 р.: «А которые кн(я)зи и п(а)нове, и боаре ли(то)вское держать имена в Киевской земли, тымъ служба заступати с тых именей с киены, самим своими головами»¹⁰. Це

³ Бохан Ю. Зброя Вялікага княства Літоўскага 1385–1576. – Мінск, 2003.

⁴ Мальченко О. Артилерія на українських землях у XIV–XV століттях. – К., 2005.

⁵ Черкас Б. Козацьке військо до середини XVII ст. // Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. – Т. I. – К., 2006. – С. 472–485.

⁶ Черкас Б. Україна в політичних відносинах Великого князівства Литовського з Кримським ханатом (1515–1540). – К., 2006.

⁷ Nowak T. Dawne wojsko Polskie: od Piastów do Jagiellonów. – Warszawa, 2006.

⁸ Гурбик А. Звичаєво-правова культура запорозького козацтва // Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. – Т. II. – К., 2007. – С. 136.

⁹ Кром М. «Старина» как категория средневекового менталитета (по материалам Великого княжества Литовского XIV–нач. XVII вв.) // *Medievalia ucrainica: ментальність та історія ідей*. – Т. III. – К., 1994. – С. 68–85; Блануца А., Ващук Д. Інститут «старини» й «новини» в правових та економічних джерелах Великого князівства Литовського (друга половина XV–XVI ст.) // *Український історичний журнал*. – 2006. – № 2. – С. 11–23.; Ващук Д. Непорушність «старини»: «консерватизм» державної політики Великого князівства Литовського чи історіографічна традиція кінця XIX – першої третини XX ст.? // *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)*. – К., 2006. – С. 423–438.

¹⁰ Российский государственный архив древних актов (далее. – РГАДА). – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 8. – Л. 213.

положення повністю діяло на практиці¹¹, проте були випадки порушення звичайної традиції. Наприклад, 19 лютого 1450 р.¹² київський князь Олелько, пожалувавши своєму слугі Ларіону Валевському статус боярина, звільнив його від земської служби з деякими зауваженнями: «nie trzeba iemu nam z slugami szluzbę szluzyc... szluzyc iemu szluzbę z boiaryu»¹³. 5 березня 1509 р. Івана Полозовича за особистим проханням до смерті звільнено від земської служби з маєтків, які належали йому в Київщині: «...твоя бы милость (київський воєвода. – Д. В.) в той службѣ киевской и его самого (І. Полозовича. – Д. В.) не нагабаль, бо есмо вызволили его отъ тоѣ службѣ до его жывота (курсив наш. – Д. В.), а по его жывоте дети его сами головами своими мають с киевских именеи службу нашу заступовати»¹⁴. Кількість прикладів можна збільшити¹⁵.

На території Волинської землі військова повинність не регулювалася правовими нормами. У той же час, як свідчать джерела, вона реально існувала. Наприклад, ще 23 квітня 1438 р. Свидригайло зарахував вихідця із Сіверської землі Тимофія Богуша до стану рицарів великокнязівського двору з дозволом: «волно ему в здешнем паньстве нашем (Луцьку. – Д. В.) жону поняти, и титулу вшелекого и вольности шляхецкое, яко властному шляхтичови, тубыльцови, заживати; а он на маєт, посполу з ыншою шляхтою, князи, паны и земляны нашими службу военную отправовати (курсив наш. – Д. В.)»¹⁶. 7 червня 1508 р. Сигізмунд I Старий підтвердив луцькому єпископові Кирилу право володіння маєтками Колодязі і Жабче в Луцькому повіті із застереженням: «а владыка Кирилл и по нимъ будучи епископи мають с тых именеи на службу земскую посылати посполу с князи и паны,

¹¹ Ващук Д. Майнові відносини у Київській землі в світлі уставних земських грамот (друга половина XV – перша третина XVI ст.) // Український історичний збірник (2004). – Вип. 6. – К, 2004. – С. 80–81.

¹² У цей час Київська грамота вже діяла на практиці (Ващук Д. Реконструкція протографу Київської уставної грамоти (кінець XIV – перша третина XVI ст.) // METRICIANA: Даследаванні і матэрыялы Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага. – Т. IV. – Мінск, 2007. – С. 102–123).

¹³ Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов. – Ч. VIII. – Т. VI: Акты о землевладении в Юго-Западной России XV–XVIII вв. – К., 1911. – С. 3.

¹⁴ Lietovos Metrika. Knyga Nr.8. (1499–1514): Užrašymų knyga 8 / Parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius (далі. – LM. 8). – Vilnius, 1995. – P. 314.

¹⁵ Lietovos Metrika. Kn. 12. (1522–1529): Užrašymų knyga 12 / Parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis (далі. – LM. 12). – Vilnius, 2001. – P. 163.

¹⁶ Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографическою комиссией. (далі. – АЗР). – Т. I. – СПб., 1846. – С. 49–50.

и земляны противъ всякого неприятеля нашего, подлугъ въставы и вхвалы земли Волинское»¹⁷. Про кількість воїнів у складі війська ВКЛ, що представляли Волинську землю, дізнаємось із перепису 1528 р. Зокрема, найбільшу кількість коней серед Волинських магнатів – 426 – виставляв троцький воєвода князь Костянтин Острозький; володимирський староста Андрій Олександрович Сангушко – 42, а князь Андрій Коширський 46 коней¹⁸.

Цю повинність закріпив Перший Литовський Статут (далі. – ПЛС): «кождый князь и пан, и дворанин, и вдова, также иж который сирота, лета зуполные маючи або не маючи, и всякий иной человек, лета зуполные маючи и земское имене маючи, часу потреби с нами и с потомки нашими або при гетманех наших повинен войну служить и выправляти на службу военную, колко бы коли надобе было подле уфалы земское» (р. 2)¹⁹. Підтвердження дії артикулу знаходимо в листі Сигізмунда I Старого до луцького старости Федора Михайловича Чарторийського (30 листопада 1530 р.). Господар наказував не допустити вторгнення троцького воєводи, вінницького і брацлавського старости князя Іллі Костянтиновича Острозького в маєтки Пруси, який належав волинському зем'янину Яцьку Омільчичу: «нехай он тое именье держит водле близкости свое, а нам з него службу земскую служит (курсив наш. – Д. В.), как и иные братье его, земляне Волинский»²⁰.

Проте, як і на території Київщини, ще з XV ст. простежуються випадки звільнення від несення військової служби. Наприклад, 31 липня 1488 р. Казимир Ягеллончик своєю грамотою звільнив володимирського і літовижського вйта Федора, сина Івана, від військових походів з цих вйтівств: «до его живота ни со однимъ старостою луцьким, а и з маршалком Волинское земли, а ни з наместникомъ володимирскимъ, а ни зъ земляны Волинское и Володимерское земли. Нижъли коли мы сами где своєю головою потягнемъ, тогды он с нами тамъ маеть пойти *подле обычая* (курсив наш. – Д. В.)»²¹. Як бачимо, великий князь литовський знову

¹⁷ LM. 8. – P. 258; АЗР. – Т. II. – СПб., 1848. – С. 38.

¹⁸ Перапіс Войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года... – С. 50, 148–149; LM (1528). – *Wieścių reikalų knyga 1.* – Vilnius, 2006. – P. 22; 132.

¹⁹ Тут і далі посилання на Перший Литовський Статут здійснюватимуться за виданням: Лазутка С., Валиконите И., Гудаевичус Э. Первый Литовский Статут (1529 г.). – Вильнюс, 2004. У дужках будуть вказуватись лише розділ та артикул.

²⁰ Arhivum książąt Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Górczaka, konserwatora tegoż archiwum. – Т. III. (1432–1534) – Lwów, 1890. – S. 369.

²¹ Lietovos Metrika. Knyga Nr.4. (1479–1491): Užrašymų knyga 4 / Parengė L. Anužytė (далее. – LM. 4). – Vilnius, 2004. – P. 130; АЗР. – Т. I. – С. 111.

використовував «обычай», який прирівнюється до «старини», виключно для своїх, державних, потреб. Але наступна підтверджувальна грамота повністю проігнорувала навіть цей, вже обмежений, «давній звичай».

15 вересня 1494 р. Олександр Ягеллончик «подлугъ отца нашего (Казимира. – Д. В.) листовъ», пожалував Ф. Луду та його потомкам на вічне право «...на воину не ходити и с нами (курсив наш. – Д. В.), зъ старостою луцкимъ и зъ наместникомъ володимирскимъ, и зъ маршалкомъ Вольнское земли, и с князи и с паны Вольнское земли, потвержаемъ... симъ нашимъ листомъ вечно...»²². Таким чином, Федір та його нащадки отримали повне звільнення від військових походів з володимирського та літвижського в'їтвств, яке, відповідно до першої грамоти, було неповним і стосувалося виключно самого в'їта.

Ось ще декілька яскравих прикладів «господарської гри» з інститутами «старини» і «новини» в інших регіонах ВКЛ. Для василішських ловчих своєрідною «новиною» стало розпорядження підчашого Яна, яким він зобов'язав їх виконувати деякі повинності і наглядати за своїми собаками. Тому вони і просили великого князя литовського відмінити це нововведення. Результатом стало рішення господаря близько квітня-червня 1524 р. про заборону вводити «новину»: «нехай служать службою воєнною»²³.

Дотримання «старини» присутнє в королівському привілеї смоленському бояринові Івану Ліпці. Сигізмунд I Старий 27 липня 1524 р. підтвердив йому акт купівлі маєтку у Віленському повіті з умовою «...маеть в Виленьскомъ повіте службѣ земскую намъ заступовати ... водлѣгъ вставы и вфалы земское»²⁴. Аналогічне право існувало і після видання ПЛС. Наведемо один із багатьох прикладів. Підтверджуючи боярину мойшакголському Яну Довцевичу право на володіння землею Якубишською у Мойшакголській волості, королева Бона зазначала: «а намъ с той земъли слѣжбѣ конънѣю боярскѣю повинен бѣдетъ слѣжити» (18 грудня 1548 р.)²⁵.

Піддані Ейшишської волості Войтко Буйвідович зі своїми братами Андрієм Мілятовичем і Доркгисом Добриловичем в 1524 р. скаржилися великому князеві на підкоморого, пана Андрія Довойновича, що

²² Lietovos Metrika. Knyga Nr. 3. (1440–1498): Užrašymų knyga 3 / Parengė L. Anužytė ir A. Baliulis. – Vilnius, 1998. – P. 79; АЗР. – Т. I. – С. 146. В цій же грамоті зазначалось, що ці в'їтвства продав Казимир Ягеллончик батьку Федора Івану.

²³ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 121; Lietovos Metrika. Knyga Nr. 14 (1524–1529): Užrašymų knyga 14 / Parengė L. Karalius, D. Antanavičius (tekstai lotynų kalba) (далі. – LM. 14). – Vilnius, 2008. – P. 154.

²⁴ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 153; LM. 14. – P. 184.

²⁵ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 32. – Л. 37 об.

той запровадив їм «новину»: примушує служити тяглу службу, тоді як вони споконвіку служили боярську (тобто військову. – Д. В.). Попередній розгляд справи здійснив троцький воєвода, князь Костянтин Острозький і виніс вердикт на користь позивачів. Тому В. Буйвідович з братами і просив господаря затвердити це рішенням своїм листом, щоб у майбутньому урядник «новин никоторых неделал, нехай они намъ служатъ з бояры подлѣгъ давного обычаа»²⁶.

2 січня 1528 р. король Сигізмунд I Старий пожалував привілей бояринові Коневської волості Павлу Юрійовичу з братами, яким підтвердив їх обов'язок нести кавалерійську військову службу. Приводом для цього став судовий розгляд троцького воєводи, князя К. Острозького за позовом вказаних бояр на пана Яна Юнділовича, урядника коневського і дубичинського. Йому пред'являлося звинувачення в тому, що «...новинѣ вводити казаль имъ кони свои вѣчныи водити» в той час як ще їх батько «...одно только службою на кони в зброи служивали». На доказ своєї правоти «шапку ставили»²⁷ до хоружого і бояр коневських, які перед воєводою засвідчили правдивість слів Павла Юрійовича. У зв'язку з цим боярин виграв процес і отримав судовий лист К. Острозького. Саме цей лист і підтвердив король Сигізмунд²⁸.

12 квітня цього ж року городенським конюшим Сташку Юшковичу, Сташку Рімковичу з братом Юрагою був виданий підтвердний привілей Сигізмунда I Старого про звільнення їх від тяглої служби і дякла, але із залишенням служби конем відповідно до попереднього рішення короля Олександра²⁹. Аналогічне рішення було ухвалене у справі беліцького господарського чоловіка Беля Еймонтовича, котрий разом із сином був звільнений маршалком двірним, старостою берестейським і лідським паном Юрієм Ілінічем від «...службы дворное таглое и от подьводъ, и от дакла, и от толокъ», але зобов'язувався служити господарю службу конем. Проте, на відміну від попереднього документа, тут зазначалася причина такого рішення: «...а то для того ижъ людей служебныхъ в Белици мало, и коли пригодитсе служба н(а)ша г(о)с(по)д(а)рскаа, посылати некого».

²⁶ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 181; LM. 14. – Р. 211.

²⁷ Звичай «ставити шапку» був задекларований в обласному привілеї Київщини 1507 р., перетворившись, таким чином, в письмову норму права: Ст. 25 «А ѿ выдачку, коли ся ѿбадва выдадѣт и ѿба шапъками вергуть, ино то выдачка; а ѿдин ся выдасть а дрѣгий ся не выдасть, то не выдачка. (РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 8. – Л. 213).

²⁸ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 229–229 об; LM. 14. – Р. 259–260.

²⁹ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 271–271 об; LM. 14. – Р. 298.

Підтвердний привілей був виданий Сигізмундом I Старим 7 листопада 1526 р.³⁰ Неможливість самостійно нести службу з маєтків в Троцькому повіті стали причиною того, що віленські міщани Тіша й Іван Семеновичі отримали королівський дозвіл (14 березня 1531 р.) відбувати земську повинність зі своїх маєтків разом з віленськими міщанами: «мають с того имени своего з мещаны виленьскими на службу нашу посылати и поспол з ними под одною хорѳ(говью) становити и намъ службѳ слѳжити»³¹.

Опосередковане відношення до несення військової служби мала підводна повинність. Здавалося б, стародавній звичай повинен був дотримуватися, але на практиці спостерігаємо протилежну картину. Наприклад, на території Волинської землі, як свідчать багато привілеїв та судові вироки, підводна повинність регулювалася звичаєвим правом і великокнязівськими грамотами. Найцікавішою була ситуація з луцькими міщанами. Одну з перших згадок про звільнення їх від підводної повинності під час військових походів зустрічаємо ще в грамоті Казимира Ягеллончика луцькому старості Петру Яновичу (приблизно 1488–1489 рр.), яка була реакцією господаря на скаргу³². Чолобитники («воить места Луцького и вси мещане, ляхове и русь, и все посполство») скаржились, що колишній староста Іван Ходкевич запровадив їм «...новину, коли хоживал на нашу (королівську. – Д. В.) службу на воину, бираль деи подводы в них з возы; а они деи здавна, за дяди нашего за великого князя Витовѳта и Жикгимонѳта, и перво сего за нас, под старосты луцкие подвод не даивали з возы...; а и ты (П. Янович. – Д. В.) деи, какѳ ходиль на нашу службу на воину, и подводы деи еси в них з возы бирал». Великий князь наказав старості опитати князів, панів і зем'ян Волинської землі щодо правдивості сказаних слів. Результат був таким: «тую новину увель небощикѳ панѳ Иванѳ Ходкевичѳ, как отѳ насѳ Лучоскѳ держаль, а здавна мещане, за великого князя Витовѳта и за Жикгимонѳта, и перво сего за насѳ, под старосты луцкѳии николи подвод з возы не даивали». Тому Казимир Ягеллончик задовольнив скаргу: «нине ненадобе имѳ под старосты луцкѳии подводѳ з возы давати, коли они ходять на нашу службу на воину... бо мы старины не рухаемѳ, а новины не уводим (курсив наш. – Д. В.)»³³.

³⁰ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 302–302 об; ЛМ. 14. – Р. 327.

³¹ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 17. – Л. 155.

³² ЛМ. 4. – Р. 132–133; АЗР. – Т. I. – С. 109–110.

³³ Ibidem.

Як бачимо, доказами на користь позивачів стали усні свідчення представників волинської шляхти. Щодо їх достовірності виникають деякі сумніви, оскільки від часу правління Сигізмунда Кейстутовича пройшло як мінімум 46 років, а людська пам'ять не завжди бездоганна. Крім того, саме цю грамоту 6 лютого 1498 р. підтвердив син Казимира Ягеллончика Олександр. З вищеназваних пільг луцькі міщани отримали ще одну: звільнялися від насипу ставка на р. Стир (знову таки «новина», запроваджена покійним Олізаром Шиловичем, коли був луцьким старостою). Але основою для підтвердження вже були попередні королівські листи, тобто вже письмові, а не усні, докази³⁴.

Полоцькі міщани Самсон, Борис, Тішко, Гаврило і Левон з Ветини з братами також були звільнені Олександром Ягеллончиком від езенського стану і підводної повинності, замість яких зобов'язувалися нести військову службу трьома кіньми із зброєю. 27 березня 1525 р. цей привілей підтвердив король Сигізмунд I Старий³⁵.

У цьому відношенні критичні зауваження викликає сам вираз *«старини не рухаємо, а новини не вводимо»*, оскільки аргументованим є висновок М. Крома про те, що *«принцип непорушності старини зовсім не означає неприпустимості будь-яких змін і нововведень. Це був свого роду «іmunітет», але іmunітет вибірковий: лише шкідливі в очах населення нововведення визначались як «новини» і відкидалися, тоді як у формі пільг і привілеїв новації вільно входили в життя»*³⁶. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що саме декларування цього принципу давало можливість місцевій знаті маніпулювати судовими справами, а також і їх рішенням на свою користь.

ПЛС чітко зафіксував відношення центральної влади до підводної повинності: подані князів, панів, шляхти, бояр і міщан ВКЛ звільнялися від *«беремен повозовых, которые подводами зовут»*. У той же час законодавець відмітив, що в силі залишались давні повинності: *«И хотим при целости оставить: здавна звычайные обычаи ... под гонцы наши подвод даванья, где з стародавна даиваны суть»* (р. 1 арт. 22). Тому звільнення шляхетских підданих від підводної повинності було не що інше, як запровадження «новини». Тим самим прямо порушувався традиційний постулат, проти якого населення активно боролось, а зараз спокійно сприйняло. У той же час *«стародавнім звичаєм»* після введення в дію ПЛС вважалося надання підвод винятково послам великого князя литовського. Таким чином,

³⁴ АЗР. – Т. I. – С. 176.

³⁵ РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 14. – Л. 268–268 об; LM. 14. – Р. 295.

³⁶ Кром М. «Старина» как категория средневекового менталитета... – С. 76.

великокнязівський уряд корегував категорію «старини» згідно особистих потреб, виходячи з державних інтересів, що було, на наш погляд, цілком закономірним явищем.

Таким чином, розглянуті джерела повністю демонструють дотримання уставленого порядку, тобто «старини», який зобов'язував відбувати земську, або військову, службу. Тобто, консервативний принцип «*старини не рухаємо, а новин не вводимо*», безумовно, діяв на практиці. Причина цього проста – бажання уряду ВКЛ забезпечити державу постійною, боєздатною армією. Саме цей момент, ми вважаємо, і став причиною порушення вказаного постулату: великий князь литовський з різних причин звільняв представників шляхетського стану від відбування одних повинностей (та ж «старина») з подальшою їх заміною військовою службою. У цьому випадку ми маємо наочну демонстрацію маніпулювання органами державної влади проголошеним «принципом консерватизму». Додатковим аргументом до цього є документи, що свідчать про звільнення від військової служби взагалі. Тому, на наш погляд, уряд ВКЛ уміло використовував інститут «старини» або регулював його використання на свій власний розсуд залежно від певних обставин, які, в розглянутому відношенні, можна назвати державною необхідністю.

Vashchuck Dmytro

Keeping and using of institute «the old» in Pre-Statute period in the Grand Duchy of Lithuania (by the example of Zemstvo service)

The main responsibility of the gentry of the Grand Duchy of Lithuania (henceforth. – GDL) was military service. The prince, master or boyar was strictly ordered how many and what kind of troops soldiers he had to equip to the grand duchy army within defined by the grand duke document terms. Thus, «the old tradition» or «the old times» [«starina»] which, according to the grand Lithuanian dukes, was beyond modification, had been formed over the decades. Therefore, the declared conservative principle «stariny ne ruhaem, a novostey ne vvodim» [do not disturb old times, while do not introduce innovations], undoubtedly, worked in practice. The reason is simple – the desire of the GDL government to supply the state with the permanent and efficient army. But, exactly this aspect, as the research has shown, gave grounds to disturb the abovementioned postulate: for some reasons the grand Lithuanian duke released the representatives of the gentry from carrying out some duties (idem «starina») followed by their substitution for military service. In that case we have visual evidence of manipulation by the public authority with the declared «principle of conservatism». An extra fact to that are the documents witnessing the release from the military service in general. Therefore, in our opinion, the government of the GDL used the institute of «starina» or regulated it at its own discretion against certain circumstances, which, can be called as state necessity.